

« بررسی راهکارهای اعتقادی تقویت بنیان خانواده »

رویا پاک مهر^۱

چکیده

به نظر نویسندۀ این مقاله، در جهان مدرن و پیشرفته‌ی امروزی که نهاد خانواده در این دنیا جایگاه و اعتبار خود را بنا به دلایلی، هر روز بیشتر از روز قبل از دست می‌دهد، باید راهکارهایی را در نظر گرفت تا با استعانت از الطاف بیکران الهی و بهره‌جستن از دستورات و راهنمایی‌های بزرگان دین اسلام و پیامبر عظیم الشان و ائمه اطهار و علمای معزز دینی بتوان بنیان خانواده را تقویت کرد تا محیط گرم خانواده تبدیل به مکان آرامش و آسایش اعضای خانواده و فرزندان گردد.

سوال اصلی ما در مطالب موجود در این مقاله، این است که «چه راهکارهایی برای تقویت بنیان خانواده‌ها در اسلام و قرآن وجود دارد؟» در این مقاله با عنوان «بررسی راهکارهای اعتقادی تقویت بنیان خانواده» سعی شده است تا با جمع‌آوری اطلاعات از منابع مختلف و راهنمایی‌جستن از کتب نویسندگان فرهیخته و سخنان گوهربار ائمه معصوم و بزرگان دین، راهکارهایی پیشنهاد داده شود تا به تقویت بنیان خانواده و استحکام روابط عاطفی و اجتماعی خانواده بیانجامد.

روش انجام این تحقیق از نوع «توصیفی» می‌باشد.

کلید واژه‌ها: خانواده، ازدواج، آسیب‌های اجتماعی، تربیت، فرهنگ، بنیان خانواده

^۱: سطح دو مدرسه علمیه زینبیه

مقدمه

به جرأت این گونه می توان بیان نمود که خانواده یکی از اصیل ترین و قدیمی ترین نهادهایی است که اجتماع بشری آن را تجربه کرده، اگر سرمنشا و فلسفه وجودی تشکیل نهادها را نیازهای اساسی انسان بدانیم قطعاً، خانواده نهادی است که یکی از طبیعی ترین و پایدارترین نیازهای انسان را به صورتی کامل و تعریف شده تامین می کند. همه ی انسان ها نیازهای متعددی دارند از جمله این که نیاز به آرامش و آسایش دارند که این نیاز غریزی یکی از مهم ترین نیازهای انسان است که خداوند رحیم با آفرینش زوج و جفتی در کنار انسان، این نیاز او را برآورده کرده است و برای اینکه ساز و کار ارضای این نیازها قانون مند باشد یک راه را مجاز دانست و آن هم تشکیل خانواده است. به نظر اکثریت بزرگان و جامعه شناسان گرانددر، خانواده را می توان کوچکترین و در عین حال مهم ترین نهاد جامعه دانست. کوچکترین نهاد به جهت تعداد افراد و مهمترین نهاد به لحاظ کیفیت و جایگاه اساسی این نهاد مهم اجتماعی. می توان این گونه بیان نمود که هر قدر خانواده از نظر تعهد، اخلاق، آگاهی های اجتماعی و مسائل عاطفی از کیفیت بالاتری برخوردار باشد و به تمام نیازهای غریزی اعضای آن به طور منطقی پاسخ داده شود، آنها در برخورد با مشکلات کمتر دچار آسیب خواهند شد و کمتر به هنجارشکنی اجتماعی کشیده خواهند شد.^۱

باید این گونه اظهار داشت که پیمان زناشویی یا ازدواج بین یک زن و مرد منجر به آغاز تشکیل نهادی مهم و حیاتی، یعنی خانواده خواهد شد و با به دنیا آمدن فرزندان، توسعه و استحکام می یابد و از کنار هم قرار گرفتن همین خانواده ها جوامع بزرگتر تشکیل می شوند و ساختار یک اجتماع انسانی صورت می گیرد. انسان از ابتدای خلقت، زندگی با مهر و محبت خانوادگی در کنار افراد خانواده را به عنوان بهترین نوع زندگی برگزیده و در همه زمان ها و مکان ها بدان پایبند بوده و خواهد بود. این نوع زندگی، منافع و فواید زیادی دارد، از جمله این که زن و مرد را از سردرگمی و بی برنامه بودن در زندگی نجات می دهد و به خانواده وابسته و دلگرم می سازد و آنها از نعمت انس و مودت بهره مند می شوند. هر چه روابط بهتر و سالم تر باشد زندگی آنها بیا آرامش بیشتر و سرشار از صمیمیت خواهد شد و ارتباط عاطفی گرمی با اعضای خانواده برقرار می کنند و در برابر منحرف شدن و به بزه کشیده شدن فرزندان، مصونیت پیدا می کنند.^۲

^۱ کتابی، احمد؛ (۱۳۷۷)، درآمدی بر اندیشه ها و نظریات جمعیت شناسی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

^۲ شعبان دخت، علی اصغر، (۱۳۹۱)، « تربیت کودکان از منظر آموزه های دین »، انتشارات مشهور

در باب پیشینه پژوهش ؛ محققان و نویسندگانی چند در باب موضوع مورد تحقیق ما به پژوهش پرداخته اند که البته تا حدودی با مضمون این مقاله متفاوتند.

در جهت تبیین مساله ؛ می توان این گونه بیان نمود که ما در این مقاله به دنبال عوامل تقویت بنیان خانواده از نظر دین اسلام بوده و به دنبال پاسخ به این سوال هستیم که « چه راهکارهای اعتقادی از منظر دین، برای تقویت بنیان خانواده و جلوگیری از فروپاشی آن وجود دارد؟ »

راهکارهای تقویت بنیان خانواده از منظر دین اسلام:

از نظر بسیاری از کارشناسان مذهبی و با توجه به روایات و آیات قرآن کریم ، راه و روش زندگی سالم را چه در خانواده و چه در جامعه باید با تأسی به فرهنگ غنی اسلام جستجو کرد. امروزه در این بازار پر آشوب و پر از تفاوت ها و تضادها باید دنبال پناهگاهی راستین و حقیقی گشت که بتوان در سایه سار این پناهگاه امن به آرامش جسمی و روحی و عاطفی دست یافت . دین مبین اسلام با راهکارهایی که در همه امور دنیوی و اخروی نشان داده است بهترین عامل تحرک و جلوگیری از فساد است آیات روحبخش معجزه جاوید حضرت محمد (ص) در تمامی مراحل زندگی از جمله رابطه فرزند با والدین ، والدین با فرزند ، تربیت فرزند ، معاملات ، اخلاق و همه ابعاد زندگی نکاتی اساسی را مطرح می نماید و مسلمان اگر واقف به درک مفاهیم قرآنی گردد و دو عامل ایمان و معنویت را در خود احیا کند بی شک راه و روش زندگی سالم را در لابه لای اوراق ملکوتی کتاب و عترت خواهد جست^۱.

امروزه در جوامع بشری فقدان ایمان و نیاز آن قدر احساس می شود . که همه به دین مداری معرف شده اند. در همین زمینه ، پروفیسور کارل یونگ ، استاد کرسی روانشناسی می گوید : « بیماری قرن ما بیماری مذهبی است در اثر تکنولوژی و جمود تعالیم و کوتاه نظری و تعصب ، بشر قرن بیستم لامذهب گشته و سرگشته در جستجوی روح خود است و تا مذهبی نیابد آسایش ندارد بی مذهبی لامحاله پوچی و بی معنا بودن زندگی را سبب می شود و داشتن مذهب و آرمان به زندگی مفهوم و معنا می بخشد^۲ » .

امام موسی کاظم علیه السلام ، امام هفتم ما شیعیان نیز در این زمینه ، خطاب به هشام که یکی از اصحاب ایشان بودند راه و روش یک زندگی سالم را این چنین ترسیم می فرمایند : « دنیا دریای ژرفی است که انسانهای

^۱ تقوی ، نعمت الله؛ جمعیت و تنظیم خانواده ، تبریز، جامعه پژوه و دانیال، ۱۳۸۱

^۲ همان

زیادی در آن غرق شده اند تقوی و پرهیز گاری کشتی توست آن کشتی که پر از ایمان است بادبانهای آن توکل به خدا ، نگهبانان و پاسدارش عقل و فکر ، راهنما و نا خدایش علم و تدبیر و سکان آن برد باری تحصیل است که در برابر فشار طوفان و امواج سهمگین دریایی زندگی خرد نمی گردد .»

علل نزاع و کشمکش در خانواده و تقویت بنیان آن از نظر بزرگان دین و روان شناسان :

علمای دینی و کارشناسان مذهبی و روان شناسان محترم ، این گونه می فرمایند که نزاع و کشمکش در خانواده که از تقویت بنیان خانواده جلوگیری می کند ، معلول عواملی است که بدان اشاره می شود:

۱- خودخواهی: منشأ اصلی عداوت و درگیری، خودخواهی است. کسی که به اسارت خود در آید و بر محور خود بچرخد، هرگز حاضر نیم شود حق را بپذیرد و از حقیقت پیروی نماید. از این رو به رأی و نظر دیگران اهمیتی نمی دهد. در این صورت اختلاف و نزاع طبیعی و قهری است. امام خمینی(ره) فرمود: "اگر تمامی انبیا را در یک شهر جمع کنند، کوچک ترین اختلافی با هم پیدا نمی کنند، زیرا آنها از دام خود رسته اند".

در محیط خانه گاهی مردی به دلیل احساس بزرگی و تسلط بر همسر، توقع سلام کردن دارد و همیشه می خواهد حرف خود را به کرسی بنشاند یا زنی به واسطه جمال و هنری که دارد، به خود می بالد و بر شوهرش فخر می فروشد و همی امر در بروز فتنه و عداوت کافی است.^۱

مولای متقیان ، امام علی(ع) می فرماید: "تکبر، بغض و نفرت مردم را جلب نمی کند". مردسالاری و زن سالاری هر دو منشأ اختلاف می شود. باید ایمان سالاری و انسانیت در خانه و اجتماع حاکم باشد تا اختلافات به صفر برسد.

۲- جدل: یکی از اسباب دشمنی و نزاع، جدل و بگو مگوهای بی فائده است که هدفی جز برتری جویی ندارد. امام علی(ع) می فرماید: "از مجادله و ستیزه جویی پرهیزید که این دو دل های برادران دینی را نسبت به یکدیگر مکدر می کند و بذر نفاق را پرورش می دهد".

۳- خودپسندی: ریشه بسیاری درگیری ها خودپسندی است. خود دوستی که از تمایلات طبیعی بشر است، اگر به حد افراط برسد، انسان را به خودپسندی و غرور و بلند پروازی و فزون طلبی و داشتن توقعات نابجا وادار می نماید. امام علی(ع) می فرماید: "از خودپسندی پرهیز کن که با این صفت نقائص خود را آشکار می کنی و دشمنی ها را ظاهر می سازی".^۲

^۱ شعبان دخت ، علی اصغر ، (۱۳۹۱) ، « تربیت کودکان از منظر آموزه های دین » انتشارات مشهور

^۲ همان

۴- عدم آشنایی با وظایف: گاهی نزاع و کشمکش در اثر عدم اطلاع از وظایف و مسئولیت ها است. زن و شوهری که از حدود اختیارات و مسئولیت های خود بی اطلاع اند، توقعاتی از یکدیگر دارند که با عدم تحقق آن، کدورت ایجاد می شود. در محیط کار نیز همین علت، جاری است.

۵- سخت گیری: تعاون و همکاری در گرو برخورداری از روحیه گذشت و چشم پوشی و بخشش خطاها و لغزش های جزئی است. اگر اعضای یک خانواده در پی یافتن عیوب یکدیگر و بزرگ نمودن آن باشند و در تعقیب آن سخت گیری نمایند، عداوت و دشمنی بین آن ها حاکم خواهد شد، از این رو در اوائل ازدواج به دلیل عدم گذشت و غماض، قهر و نزاع بیشتر دیده می شود. لج و لجبازی و روحیه عدم گذشت، پیوند های دوستی و یگانگی را از هم می گسلد.

۶- عدم رشد فکری و اخلاقی: شکی نیست که افراد با یکدیگر اختلاف نظر دارند. دو نفر در جهان پیدا نمی شود که از لحاظ جسمی و روحی و فکری یکسان باشند. در صورتی که انسان به رشد اخلاقی نرسیده باشد و به سعه صدر و بلند نظری و تحمل و نرمی و بردباری متصف نشده باشد، آمادگی اخلاقی برای هضم نقاط اختلاف ندارد. از این رو انتظار دارد دیگران در همه موارد از او پیروی کنند. همین امر زمینه درگیری را فراهم می سازد.

۷- مرحله ترس و خشونت: یکی از مهمترین عوامل تصادم ها و کشمکش های سخت و حوادث خطرناک و ناگوار توسل به خشونت است. با این عمل زمام اختیار و کنترل اعصاب از انسان سلب می شود. و چه بسا هر خطایی حتی کلمات کفر آمیزی از او سر می زند. اما با رفق و مدارا و ترک خشونت می توان از وقوع نزاع و درگیری پیشگیری کرد. رسول خدا(ص) فرمود: "رفق و نرمش با هر چه همراه باشد آن را زینت می دهد و از هر چیز جدا شد نازیبایش می سازد".^۱

تأثیر ارزش های اخلاقی و اعتقادی در تقویت بنیان خانواده از منظر قرآن و احادیث :

با توجه به آیات قرآن کریم و مراجعه به احادیث معتبر دین ، برای استحکام بنیاد خانواده و حسن رابطه بین زن و شوهر و برای جلوگیری از اختلافات خانوادگی و وقوع طلاق، بهترین وسیله رعایت ارزش های اخلاقی است و در این رابطه توصیه های فراوانی در قرآن و احادیث بزرگان دینمان شده است. دین مبین اسلام اسلام، ازدواج را پیمانی مقدس می داند که بین زن و مرد، به اعتبار این که دو انسان هستند بسته می شود و مهمترین هدفش ،

^۱ شعبان دخت ، علی اصغر ، (۱۳۹۱) ، « تربیت کودکان از منظر آموزه های دین » انتشارات مشهور

خداوند این گونه امر کرده اند که ببخششان و برایشان استغفار کن و با آنان مشورت نما. اینها همه از آثار محبت و دوستی است، هم چنان که رفیق و حلم و تحمل، همه از شئون محبت و احسانند و باز قرآن می فرماید: «و لا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَ لا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَ بَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ؛ هرگز نیکی و بدی یکسان نیست بدی را با نیکی دفع کن، ناگاه (خواهی دید) همان کس که میان تو و او دشمنی است، گویی دوستی گرم و صمیمی است!»^۱

امیرالمؤمنین نیز در فرمان خویش به مالک اشتر آنگاه که او را به زمامداری مصر منصوب می کند درباره رفتار با مردم چنین توصیه می کند: «و اشعر قلبك الرحمة للرعية و المحبة لهم ، و اللطف بهم . . . فَأَعْطُهُمْ مِنْ عَفْوِكَ وَ صَفْحِكَ مِثْلَ الَّذِي تُحِبُّ أَنْ يَعْطِيكَ اللَّهُ مِنْ عَفْوِهِ وَ صَفْحِهِ؛ احساس مهر و محبت به مردم را و ملاطفت با آنها را در دلت بیدار کن . . . از عفو و گذشت به آنان بهره ای بده همچنانکه دوست داری خداوند از عفو و گذشتش تو را بهره مند گرداند»^۲

نشاط، سر زندگی و خوشرویی زن اگر همراه با حوصله و صبوری باشد شوهرش خوشبخت ترین مرد عالم است . مردی که خسته از فشار محیط کار به خانه می آید، پی مکان امنی است تا تجدید قوا کند. زن می تواند چنین محیطی را برای او فراهم کند.^۳

نقش اعتقادات مذهبی والدین در تقویت بنیان خانواده از منظر اسلام

نقش ویژه زن در قالب مادر و پایه اساسی خانواده در مراقبت و تربیت فرزند و دادن عواطف لازم به وی و توجه به رشد سالم جسمی و روانی فرزند اهمیت خود را مشخص می سازد. فرزندان برای رشد روانی سالم خود نیاز به وجود مادری با محبت، با عاطفه، با انرژی و شاد دارند. همکاری و ارتباط نزدیک ما با فرزندانمان باعث جذب هر چه بیشتر آن ها به ارزش های مورد قبول ما خواهد شد، هم چنین اگر کودکان احساس کنند که والدین برای آن ها ارزش قائلند بیشتر به ارزش های مورد علاقه آن ها جذب خواهند شد.^۴

^۱ قرآن کریم ، سوره فصلت ، آیه ۱۴

^۲ نهج البلاغه ، نامه ۵۳

^۳ کیهان نیا، اصغر (۱۳۷۶) . خانواده خوشبخت، راههای رسیدن به تفاهم - زنان و مردان خوشبخت چگونه رفتار می کنند؟ تهران: نشر، مادر

^۴ همان

هم چنین احساس احترام از سوی والدین ، باعث افزایش عزت نفس کودکان شده و باعث می شود که کمتر به دنبال هم سن و سالان شرور خود رفته و یا دست به اقداماتی خطرناک و مشکل آفرین بزنند.^۱

هر کودکی به منظور احساس امنیت و آرامش و افزایش حس اطمینان نیازمند به رابطه ای محکم و دوستانه، محبت آمیز، و با عاطفه با والدین خود یا افراد بزرگسال است بدون ضمانت محکمی از جانب یک فرد بزرگسال دلسوز کودک در خطر آن است که متخاصم شود و کنترلش سخت و مشکل شود، بنابراین محبت والدین به کودک در تربیت او نه تنها باعث طی شدن سالم مسیر تربیت می شود بلکه از بروز مشکلات ذکر شده نیز جلوگیری می کند.^۲

تأثیر سلامت روانی افراد در تقویت بنیان خانواده :

عملکرد خانواده نیز یکی از شاخص های مهم تضمین کننده کیفیت زندگی و سلامت روانی خانواده و اعضای آن است، همچنین رابطه منفی آنان به عنوان یکی از مهمترین عوامل ایجاد کننده و نگهدارنده اختلالات روحی و هیجانی افراد مطرح می شود. بین عملکرد ضعیف خانواده و ابتلای فرزندان به علائم جسمی، اضطراب، اختلال خواب، افسردگی و اختلال در کارکرد اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد.^۳

روابط بین کودکان و والدین و سایر اعضای خانواده را می توان به عنوان نظام یا شبکه ای از بخش های دانست که در کنش متقابل هستند. نظام خانواده در مجموعه ای از نظام های بزرگتر قرار گرفته است. محله ، جامعه و جامعه گسترده تر، این نظام به طور مستقیم یا غیر مستقیم از طریق روش های مختلف تربیت کودک در رفتار کودکان تأثیر می گذارد به همین دلیل باید در عین حال که خانواده را به عنوان یک نظام می شناسیم و تربیت را از اصول اساسی برای آن مد نظر قرار می دهیم باید به اهمیت و تأثیر تربیت در روابط این نظام پی ببریم زیرا یک خانواده به عنوان یک نظام زمانی روابط اعضایش مستحکم خواهد بود که براساس اصول تربیتی صحیح پایه گذاری شود.^۴

^۱ استن هاوس، گلن، (۱۳۸۰) ، کلیدهای تربیت کودکان، مترجم: ناهید آزادمنش، چاپ سوم- تهران: انتشارات مابراین .

^۲ کاکیا، لیدا، (۱۳۸۰) ، نگرشی نوبه تربیت کودک، چاپ اول- تهران، انتشارات اقای.

^۳ فتاح زاده، ا (۱۳۸۸) . مقایسه کیفیت زندگی و عملکرد خانواده در کارکنان خشنود و ناخشنود پالایشگاه شازند اراک. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی اراک.

^۴ هنری ماسن، پاول، (۱۳۷۰) ، رشد شخصیت کودک، مترجم: مهشید یاسائی- چاپ اول، تهران، انتشارات پایا

در سیستم خانواده چنان چه روابط هر یک از اعضا با دیگران دچار اختلال گردد در این صورت کل سیستم خانواده دچار مشکل خواهد شد که گاهی باعث مشکلاتی می شود که جبران آن ها سخت و گاهی غیر قابل ممکن می باشد در این میان طبعاً ضعیف ترین و کوچک ترین اعضای خانواده که فرزندان و کودکان باشند بیشتر تحت تاثیر قرار خواهند گرفت . در این میان والدین باید یک سیستم تربیتی مناسبی را در نظام خانواده پایه گذاری کنند تا از ایجاد چنین مشکلاتی جلوگیری کند به همین دلیل اختلافات بین والدین نه تنها نهال تربیتی مناسب را در محیط خانواده ریشه کن می کند بلکه فرزندان را با این گونه مشکلات آشنا می کند در حالی که والدین می بایست به جای این گونه اختلافات فرزندانشان را به نحو احسن تربیت کنند به عنوان مثال با بررسی هایی که در سال هایی اخیر در زمینه مشکلات دانش آموزان صورت گرفته مشخص شده که بخش اعظم مشکلات آن ها ریشه های خانوادگی داشته و این گونه کودکان حامل عوارض و آسیب های خانوادگی به فضای مدرسه می باشند طبیعی است که تمامی این رفتار ها و مشکلات از تربیت ناصحیح آن ها و اختلافات والدین به جای توجه به آن ها و تربیت کردنشان ناشی می شود .^۱

نتیجه گیری :

به نظر نویسنده مقاله ، امروزه می توان گفت که در جامعه ی سنتی ایران ، دین و خانواده با شبکه گسترده ای از ارزش ها و هنجارهای نسبتاً هماهنگ خود ، به اتفاق ، جامعه را از انتظام لازم برخوردار می سازند . پرورش دینی و خانوادگی و اقتدار ارزش ها و هنجارهای آنها ، حفظ و استحکام چنین نظامی را کم و بیش تضمین می کرد. اما امروزه در ایران عوامل ارتباطی نظیر رسانه های گروهی خارجی و داخلی از جهات مختلف نقش های مهمی را ایفا می کنند و به رغم اهمیت حیاتی خانواده ، در تمامی جوامع خانواده جدید در معرض تهدید است . برای حسن رابطه بین زن و شوهر و بقاء و استحکام بنیاد خانواده ، و برای جلوگیری از اختلافات خانوادگی و وقوع طلاق، بهترین وسیله رعایت ارزش های اخلاقی است و در این رابطه توصیه های فراوانی شده است.

^۱ اصغری پور، حمید ، (۱۳۸۷) ، کلیات راهنمایی و مشاوره ، چاپ هشتم - مشهد ، انتشارات تمرین .

ما در این مقاله به این نتیجه رسیدیم که برخی از عوامل درونی و روانی از جمله اعتقادات مذهبی و دینی اعضای خانواده می تواند در تقویت بنیان خانواده ها موثر باشد و با انجام بعضی کارها و کمک از مشاورین و روان شناسان محترم و روحانیون عالیقدر می توان بنیان خانواده ها را گرم و مستحکم ساخت و در ادامه با ارائه راهکارهایی سعی در مدرسانی به ارتقای سطح کیفی زندگی خانواده ها داریم .

ارائه پیشنهادها و راهکارها :

با توجه به مطالب و مضامین مطروحه در این مقاله و با استعانت از تجربیات و آموزه های اساتید بزرگوار می توان چند راهکار و پیشنهاد را جهت تقویت بنیان خانواده ارائه داد :

۱- مدارا و سازش در خانواده : خانواده ای خوشبخت و پیروز خواهد بود که در برابر سختی ها و مشکلات و گرفتاری ها مدارا کرده و با مشورت با اعضای خانواده این مشکلات را حل کنند.

۲- خوش اخلاقی : تمام بزرگان دین و ائمه معصوم (ع) و پیامبر (ص) و خدا در قرآن کریم ما را به خوش اخلاقی و خلق نیکو دعوت نموده اند که یکی از مهم ترین عوامل تقویت بنیان خانواده به حساب می آید .

۳- تقویت اعتقادات مذهبی و دینی : انسان های خدادوست و مومن معمولا در زندگی خود دچار کمترین آسیب های روحی و اجتماعی می گردند زیرا در همه حال و همه جا خدا را شاهد و ناظر رفتارهای خود می دانند . بنابراین با تقویت اعتقادات مذهبی و دینی می توان به تقویت بنیان خانواده کمک کرد .

منابع و مأخذ :

منابع خارجی :

۱- استن هاوس، گلن، (۱۳۸۰)، کلیدهای تربیت کودکان، مترجم: ناهید آزادمنش، چاپ سوم- تهران: انتشارات صابرین .

۲- هنری ماسن، پاول، (۱۳۷۰)، رشد شخصیت کودک، مترجم: مهشید یاسائی- چاپ اول، تهران، انتشارات پایا منابع داخلی :

۱- احمدی، فضل الله (۱۳۸۹). تناسب پیش فرض های رویکرد کیفی با مفاهیم کیفیت زندگی. سمینار کشوری کیفیت زندگی و ارتقاء سلامت. ۱۷ و ۱۹ اسفند ۱۳۸۹، چابهار.

۲- اصغری پور، حمید، (۱۳۸۷)، کلیات راهنمایی و مشاوره، چاپ هشتم- مشهد، انتشارات تمرین.

۳- تقوی، نعمت الله؛ جمعیت و تنظیم خانواده، تبریز، جامعه پژوه و دانیال، ۱۳۸۱

- ۴- زاده محمدی، ع و ملک خسروی، غ (۱۳۸۵). بررسی مقدماتی ویژگی های روان سنجی و اعتباریابی مقیاس سنجش کارکرد خانواده، فصلنامه خانواده پژوهی ۵
- ۵- شجاعی زاده، داوود. شریفی راد، غلامرضا. توسلی، الهه و طل، آذر (۱۳۹۰). بررسی سبک زندگی ارتقا دهنده سلامت و رابطه آن با کیفیت زندگی در دانشجویان مقطع کارشناسی دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی اصفهان. پایان نامه دکترا. دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی اصفهان. اصفهان.
- ۶- شعبان دخت ، علی اصغر ، (۱۳۹۱) ، « تربیت کودکان از منظر آموزه های دین » انتشارات مشهور
- ۷- فتاح زاده، ا (۱۳۸۸). مقایسه کیفیت زندگی و عملکرد خانواده در کارکنان خشنود و ناخشنود پالایشگاه شازند اراک. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی اراک. اراک.
- ۸- فلاحی، خشکناز، م. کریملو، م. رهگوی، ا. و فتاح مقدم، ل (۱۳۸۵). بررسی کیفیت زندگی و عوامل مرتبط با آن در پرستاران بخش های روان پزشکی دانشگاههای علوم پزشکی شهر تهران. مجله پزشکی حکیم.
- ۹- کتابی، احمد؛ درآمدی بر اندیشه ها و نظریات جمعیت شناسی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۷
- ۱۰- کاکیا، لیدا، (۱۳۸۰)، نگرشی نوبه تربیت کودک، چاپ اول- تهران، انتشارات افاقی.
- ۱۱- کرباسی ، محمد علی ، ۱۳۸۹ ، کتاب شناسی آسیب های اجتماعی ، تهران ، انتشارات امیر کبیر
- ۱۲- کیهان نیا، اصغر (۱۳۷۶). خانواده خوشبخت، راههای رسیدن به تفاهم- زنان و مردان خوشبخت چگونه رفتار می کنند؟ تهران: نشر، مادر.
- ۱۳- لشگری، م (۱۳۸۳). رابطه بین کارآیی خانواده و سلامت عمومی فرزندان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم بهزیستی
- ۱۴- محمدزاده، خلیل و فرزادی، زهرا؛ درسنامه جمعیت و تنظیم خانواده، تهران، فردوس، ۱۳۸۱، ص ۸۷.
- ۱۵- معتمدی، زهرا، (۱۳۷۳)، رفتار با کودک، چاپ سوم- تهران، انتشارات لک لک
- ۱۶- نوابی نژاد ، شکوه ، (۱۳۷۵) ، با آموزش خانواده ، سه گفتار درباره راهنمایی و تربیت فرزندان ، انتشارات رشد
- ۱۷- نویدیان، علی (۱۳۸۴). مفاهیم روان پرستاری. زاهدان. انتشارات دانشگاه علوم پزشکی زاهدان.
- ۱۸- نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی (۱۳۸۰). تهران. نشر، دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.